

Олонхону үерэтиини оонньуу технологиятыгар киллэриин ньымалара

Макарова Людмила Семеновна, иитээччи

Оконешникова Зоя Александровна, иитээччи.

Бэйэ омул уратытын сүтэрбэккэ олоруу – билинни кэм биир сүрүн уратыта. Онон кэлэр кэнчээрилэрбитин иитиигэ норуот култуурата, үгэс эргиирэ, олонхо педагогиката курдук иитии-сайыннарыы систиэмэлэригэр олобуран үлэлиибит.

Олонхо киэн киэлититтэн, орто дойду олобуруттан олонхо уус–уран тылын кылаанын, иитэр-үерэтэр суолтатын билиһиннэрэр уһуяан саастаах оҕо өйдүүрүгэр уустуктары үөскэтэр. Бу уустуктары туоратар сылтан оҕо көнүл арыллан сайдар, сатабыла табыгастаахтык аһыллар дьайымалын – оонньууну – олонхону үерэтиигэ көдүүстээхтик туһанабыт. Ол курдук, олонхону үерэтиини оонньуу технологиятыгар киллэриин ньымаларын туттабыт.

Бу ньымалары туттарбытыгар туруоруммут сорултарбыт:

- олонхо ис хоһоонун билиһиннэриигэ, үерэтиигэ лево-конструктор оонньууну туһанан оҕо болбумтотун тардыы;
- олонхо сүрүн көстүүлэрин лево-конструкторынан танан онорор сатабылларын сайыннарыы, айар-тулар, холоон, тэннээн көрөр, былаанныыр, наардыыр, бөлөхтүүр дьобурдара сайдарыгар олук ууруу;
- оҕолору кытта хардарыта өйдөһөн дьайсыыга, бииргэ алтыһыыга иитии;
- сүрүн көстүүлэргэ олобуран инженернэй тэтэрээт айан таһаарыы.

Олонхону иһитиннэриин кыра бөлөхтөн сафаланар. Анаан кэпсээһин, билиһиннэриин биэс саастарыттан утумнаахтык ытыллар. Ол курдук, улахан бөлөххө «Дьырыбына Дьырылыатта Кыыс бухатыыр» Прокопий Ядрихинскай – Бэдьээлэ, «Куруубай ханнаах Кулун Куллустуур» Тимофеев-Теплоухов И.Г., «Эрчимэн Бэргэн» Васильев –Борогонскай С.С., «Күн Эрили» Н.И.Степанов – Ноорой, «Буура Дохсун» Эрилик Эристиин, «Дьулуруйар Ньургун Боотур» Ойуунускай П.А. олонхолорун оҕолорбутугар билиһиннэрэбит, хатылыыбыт.

Олонхону билиһиннэриигэ уонна үөрэтиигэ оҕо сэнээриитин ылбыт, болҕомтотун тутар HUNO MRT2, LEGO Education «Учись учиться» леґо-конструктордары көдүүстээхтик туһанабыт.

«Дьырыбына Дьырылыатта Кыыс бухатыыр» Прокопий Ядрихинскай– Бэдьээлэ олонхотунан холобурдаан саас сааһынан хайысхалаан сэһэннээтэххэ:

Бастакы хайысха - олонхо диэн тугун билиннэри.

1. Олонхо ис хоһоонун үөрэтии уонна ырытан көрүү.
2. Олонхоҕо хоһулар сүрүн хоһуйуллубут көстүүлэри билсии, ырытыы:
  - Сымара таас сыттыктаах, хайыр таас хаппахтаах хайа;
  - Хара муора хаймыылаах, күөх муора хаймыылаах улахан уу;
  - Сирэм от мэччирэннээх, сибэкки бичик оһуордаах;
  - Аҕыс салаалаах Аал кудук мас;
  - Матаар ойуу баттааһыннаах, бар өксөкү кыыллаах мааны сэргэ;
  - Уол оҕо аҕыс кырыылааҕа;
3. Ахсаан аат олонхо ис хоһоонугар дьүһүйүллүүтүн арааран бэлиэтээһин.

Иккис хайысха - уол оҕо киһилии киһи буолан тахсарыгар олонхо иитэр сабыдыалын ингэри.

1. Олонхоҕо туойуларынан «Уол оҕо аҕыс кырыылааҕа» диэн өйдөбүл билинни кэмнэ уол оҕону иитиигэ биир күүстээх олук буолар. Ол курдук, бу өйдөбүлгэ киллэрдибит:

- чөл туруктаах;
- чэнчис;
- эрэллээх, биир тыллаах;
- тобуллаҕас толкуйдаах;
- доҕотторун, тулалыыр дьону кытта сизэрдээхтик бодоруһар;
- холку майгылаах, киэн көбүстээх;
- төрөөбүт дойдутун таптыыр;
- саҕалаабытын тиһэҕэр тиэрдэр.

Үһүс хайысха - олонхону истэн баран сүрүн хоһуйуллубут көстүүлэри уруһуйдатты.

Төрдүс хайысха - сүрүн көстүү хоһуйууларын леги-контрукторынан танган таһаары.

Бэйис хайысха - оёолор үлэлэрин түмүгүнэн иитээччилэргэ көмө-тирэх инженернай тэтэрээт оноруу. Бу тэтэрээккэ оёолорбутунаан тистибит:

- олонхо олуи тыллара;
- оёолор олонхо көстүүтүттэн уруһуйдара;
- леги-контрукторынан тангыллыбыт мадыаллар;
- мадыаллары танарга туттулубут дэтээллэр ахсааннара.

Олонхону үерэтиини оонһуу технологиятыгар киллэрэргэ туттар ньымаларбыт:

1. Леги-контруктор дэтээллэрин билсэн олонхо сүрүн көстүүлэригэр майгынныыр дэтээллэри наардааһын. Бу наардылларыгар олонхо олуитары өйдөрүгэр чинник хатыллар, бэйэ бэйэлэрин кытта сэхэргэһэн, оонһуур көхтөрүн үрдэтээллэр. Холобура: мас лабаата – 321 блок, 135 блок; өксөйбүт муора долгуна – 311 блок, 90 блок; сирэм ача чэчик – 4х2 быластыына, 8х8 быластыына; 2х2 кирпиччэ уо.д.а.

2. Олонхо сүрүн көстүүтүн хоһуйууларын леги-контрукторынан тутан-танган таһаары. Олонхо ис хоһоонун өйдөбүллэрин бэйэ-бэйэлэрин кытта санааларын атастаһан, үллэстэн, бодоруһан, мөккүһэн онороллор: Аал Кудук мас, сэргэ, хайа, муора, сирэм от, Бухатыыр. Бу оноһуллубут мадыалларбыт барыта күлүүс бэлиэ - абыс кырыылаах мадыал буолан табыста. Тоёо диэтэргит, абыс сыппара өйдөбүлүн ырытан көрбүппүт – абыс бүппэт бэлиэ эбит. Онтон сиэттэрэн бары олонхоёо киирбит сүрүн көстүүлэри абыс сыппараны кытары ситимнээтибит.

3. Хас биирдии мадыалга төһө дэтээл туттулубутун ааһан-суоттаан таһаары. Бу үөрүйэхтэрэ айар-тутар, холоон, тэннээн көрөр, былаанныыр, наардыыр, бөлөхтүүр дьобурдара сайдарыгар олуи буолар.

Түмүктээн эттэххэ, оёолор көнүллүк оонһуу сылдьан тутан-танган таһаарбыт бэйэлэрин оноһуктара ордуи сыаналанар, ийэ өйдөрүгэр чин билии буолан хаалар. Инженернай тэтэрээпит атын иитээччилэргэ, оёолорго көмө матырыяал быһыытынан туттуларыгар табыгастаах. Оёолор ылбыт

билиилэрин-сатабылларын салгыы араас хайысхаларга туһаныахтарын, күрэстэргэ кыттыахтарын сөп.

Литература:

- 1.Олонхо в игровой деятельности детей / [сост: Ю.В.Андросова, Н.П. Александрова]. - Якутск: Бичик, 2013.
- 2.Олонхоҕо иитэр үгэстэр: төрөппүккэ аналлаах кинигэ / Е.П.Чехордуна, А.С. Ефимова, Т.В. Старостина. - Дьокуускай: Дани-Алмас, 2009.
- 3.Лего-конструирование в детском саду / Е.В. Фешина. - Сфера, 2018 г.
- 4.Олонхо эйгэтэ: (Орто саастаах оҕолорго ааҕар кинигэ) /Е. Чехордуна, Е.Иванова. - Дьокуускай: Бичик, 2005.
- 5.Формирование навыков конструктивно-игровой деятельности с помощью ЛЕГО / Лусс Т.В., 2007.